

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

4ο διεθνές επιστημονικό συνέδριο

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΗΜΕΡΑ:

ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ

Αθήνα, 10-11 Νοεμβρίου 2011

**ΧΑΣΜΑ ΦΥΛΟΥ ΣΤΗΝ ΤΡΙΤΗ ΗΛΙΚΙΑ:
Η ΣΩΡΕΥΤΙΚΗ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΗΣ
ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΟΥ ΚΥΚΛΟΥ
ΤΗΣ ΖΩΗΣ**

Αντιγόνη Λυμπεράκη,

Καθηγήτρια,
Πάντειο Πανεπιστήμιο,

Πλάτων Τήνιος και

Επίκουρος Καθηγητής,
Πανεπιστήμιο Πειραιώς,

Θωμάς Γεωργιάδης

Υποψήφιος Διδάκτωρ
Πάντειο Πανεπιστήμιο

Εισαγωγή

- **Αποτύπωση της εικόνας του σήμερα:**
 - **εισοδηματικές διαφορές** ανάμεσα σε άνδρες και σε γυναίκες ηλικίας 50+.
- **Κατανόηση και ερμηνεία της εικόνας αυτής, όχι τόσο ως μιας εικόνας (στατική απεικόνιση σημείων) όσο μιας διαδρομής...**
 - Να προσπαθήσουμε να καταλάβουμε δηλαδή όχι μόνο τι δείχνει η εικόνα που κοιτάμε,
 -αλλά και το πώς μπορεί να διαμορφώθηκε η εικόνα αυτή,
 - Να καταλάβουμε την εικόνα που βλέπουμε, αναζητώντας και
 -κοιτώντας τις εικόνες που προηγήθηκαν
 - Τις εικόνες εκείνες των ίδιων ανθρώπων...

Αξιοποιώντας δεδομένα από τα 3 πρώτα κύματα της διεπιστημονικής panel έρευνας SHARE στην Ευρώπη. Το πρώτο κύμα διεξήχθη το 2004, το δεύτερο το 2007, το δε τρίτο βασιζόταν σε ειδικό ερωτηματολόγιο για το σύνολο της ζωής των ερωτώμενων (Λυμπεράκη κ.ά, 2009)

- **Με τέτοιο τρόπο ώστε:**
 - να δούμε αν τελικώς μπορούμε, **συνδέοντας τα σημεία** και τις εικόνες, **να φτιάξουμε μια αφήγηση,**
 - Για το πόσο και πώς επηρεάζουν οι διαφορετικές εμπειρίες και επιλογές στα προηγούμενα στάδια της ζωής την εισοδηματική κατάσταση των δύο φύλων μετά την ηλικία των 50 ετών.
 - **Μια αφήγηση** που να μιλά για «**διαφορές**» **σημείων, αποστάσεων** και **διαδρομών.**

1. Αποτύπωση της εικόνας του σήμερα: εισοδηματικές διαφορές ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες ηλικίας 50+.

- **Τι βλέπουμε, τί ζητάμε να δούμε ή τί υπάρχει;**

- Οι δείκτες μας δείχνουν αυτό που ζητάμε να δούμε
- ...όπως ακριβώς το ζητάμε
- ...και αυτό που βλέπουμε είναι αυτό που ζητήσαμε.

πριν χρειαστούμε ένα δείκτη
για να κατανοήσουμε μια εικόνα
θα χρειαστεί ν' έχουμε κατανοήσει την εικόνα
εκείνη που ζητάμε ο δείκτης να μας δείξει

- **Όλοι οι δείκτες αποτυπώνουν εικόνες...**

- το θέμα είναι ποια εικόνα αναζητείς να δεις.
- ...και αυτό δεν είναι θέμα δείκτη,
- είναι μάλλον θέμα οπτικής.

- **Το ερώτημα λοιπόν δεν είναι με ποιο δείκτη, αλλά ως προς ποιό εισόδημα.**

- είναι η απόφαση που προσδιορίζει το τί πραγματικά ενδιαφερόμαστε να δούμε από την εκτίμηση του δείκτη χάσματος φύλου στο εισόδημα.

- **Μία πρώτη προσέγγιση: ατομικές πηγές εισοδήματος**

- α) Στενός ορισμός και β) δεν λαμβάνει υπόψη τη σημασία των εισροών εισοδήματος που είναι σε επίπεδο νοικοκυριού.

- **Εναλλακτικά, θα μπορούσε να γίνει στη βάση του διαθέσιμου ισοδύναμου εισοδήματος**

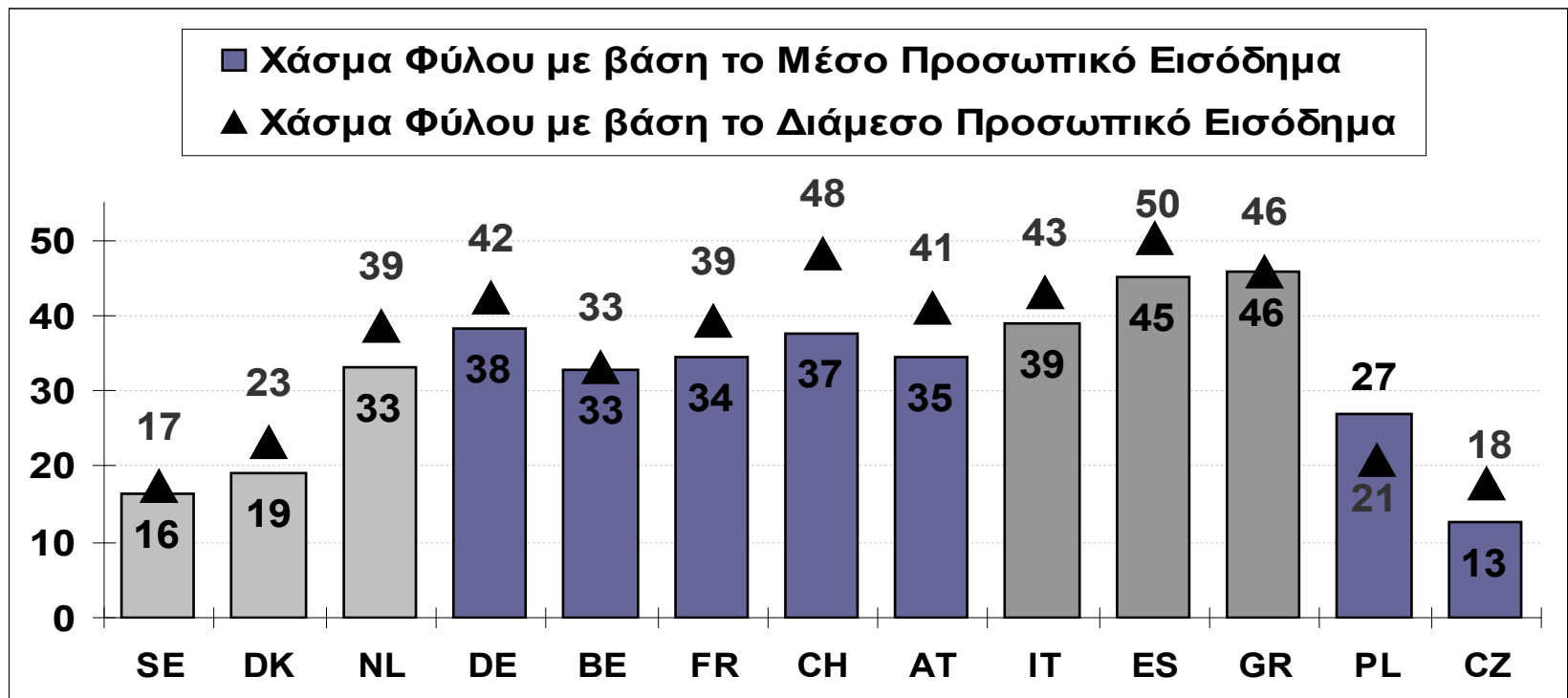
- α) συνεπάγεται εξ ορισμού την εξομάλυνση των εισοδηματικών διαφορών μεταξύ ανδρών και γυναικών, β) θολώνει την εικόνα στο σημείο ενδιαφέροντος.

- Επιλέγεται μια προσέγγιση, στη βάση της οποίας το προσωπικό εισόδημα ορίζεται ως:

⇒ **Προσωπικό Εισόδημα** = Προσωπικό Εισόδημα από **Συντάξεις** + Προσωπικό Εισόδημα από **Εργασία** + **Ισοδύναμο κατά κεφαλή** εισόδημα από πηγές εισοδήματος σε επίπεδο νοικοκυριού

Τι μας δείχνει η εικόνα του σήμερα; Η γεωγραφία του χάσματος φύλου για τα άτομα 50+ στην Ευρώπη:

- **Το χάσμα φύλου φαίνεται να υπάρχει παντού,**
 - ...και περισσότερο από όσο δείχνουν οι αναλύσεις με τις «συνήθεις» υποθέσεις εργασίας
 - είναι όμως σαφώς **πιο υψηλό** στις χώρες του **Νότου** σε σχέση με τις χώρες του Βορρά
 - οι Ηπειρωτικές είναι στο ενδιάμεσο και οι χώρες της μετάβασης πιο κοντά στις επιδόσεις των χωρών του Βορρά.
 - Ισχύει για άτομα 50+, όσο και 50-64 και 65-80. Μικρότερο παντού για τα άτομα 80+.
- Η χρήση του **διάμεσου** προσωπικού εισοδήματος αντί του **μέσου** προσωπικού εισοδήματος δεν αλλάζει την εικόνα ουσιωδώς ουσιωδώς

2. Ξεκινώντας την αναζήτηση των διαδρομών: το σημείο εκκίνησης

- **Οι αρχικές συνθήκες:** Να δούμε τις εμπειρίες ευημερίας και στερήσεων στην παιδική ηλικία των ατόμων που είναι σήμερα ηλικίας 50+ ετών, ώστε:
 - να έχουμε την αίσθηση του «σημείου εκκίνησης» του κάθε ατόμου
 - να διαμορφώσουμε αντίληψη γύρω από τη δυναμική της κοινωνικής κινητικότητας

Αξιοποίηση των δεδομένων «διαδρομών ζωής» της έρευνας **SHARELIFE, για πάνω από 26.000 άτομα ηλικίας 50+ ετών σε 13 χώρες της Ευρώπης**

- **Εκτίμηση ενός δείκτη σχετικής παιδικής ευημερίας:**

Με διαστάσεις που αφορούν:

- **Τις συνθήκες στέγασης του νοικοκυριού** και τις ανέσεις της κατοικίας που διέμεναν στην ηλικία των 10 ετών
- Την αντιμετώπιση σημαντικών οικονομικών **δυσκολιών / πείνας** κατά την παιδική ηλικία
- **Την προέλευση κοινωνικής τάξης.**

Με χαρακτήρα σχετικής στέρησης / ευημερίας:

- Η πληροφορία για το εάν ανταποκρίνεται ένα άτομο σε μια διάσταση ή όχι (**απόλυτη στέρηση**), σταθμίζεται στην κλίμακα του «πόσοι άλλοι» ανταποκρίνονται σε αυτή διάσταση (**σχετική στέρηση στο σύνολο της κοινωνίας**).

Καταλήγοντας σε ένα δείκτη που εκτιμάται ως μια συνεχής μεταβλητή

- η οποία λαμβάνει τιμές μεταξύ μηδέν (πλήρης στέρηση) και ένα καθόλου στέρηση.

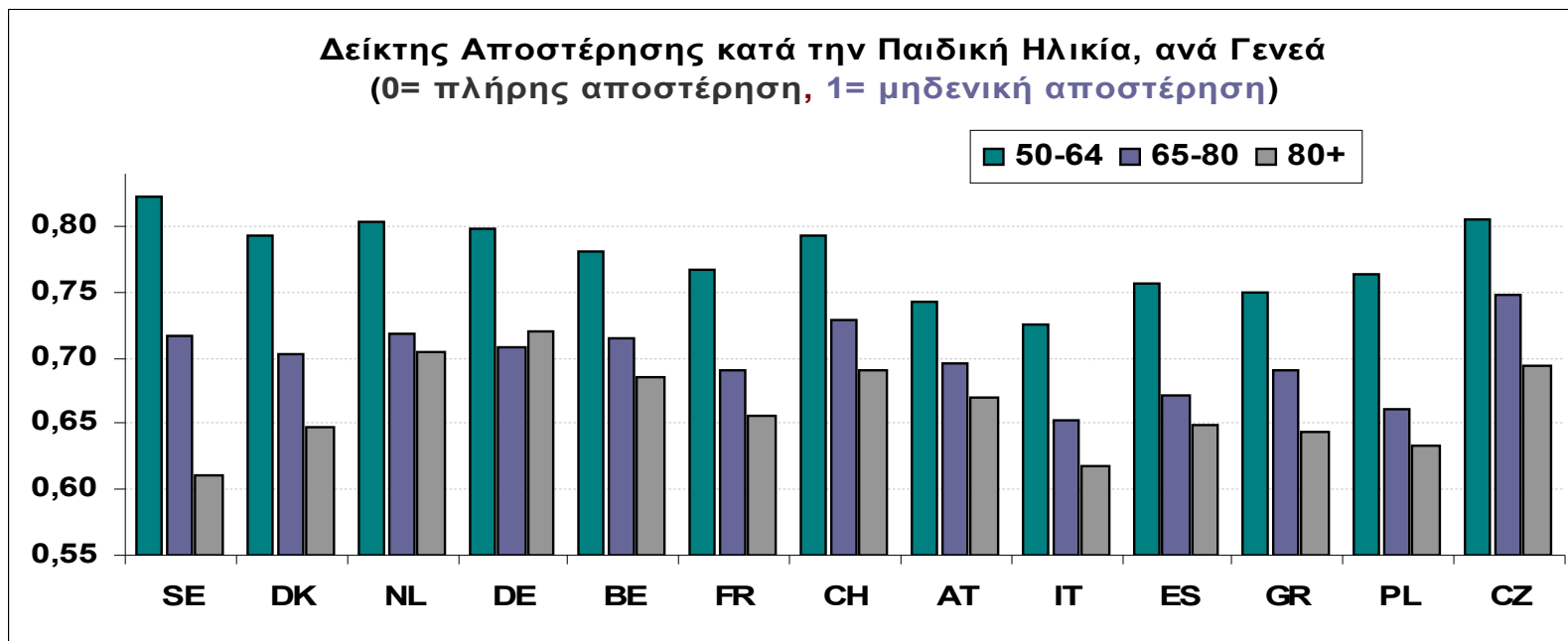
Ευρήματα για τις αρχικές συνθήκες και για τον δείκτη παιδικής ευημερίας

- **Ξεκάθαρη διαφοροποίηση μεταξύ των γενεών:**

- οι συνθήκες διαβίωσης κατά την παιδική ηλικία ήταν σαφώς καλύτερες για την νεότερη γενεά σε σχέση με τις προηγούμενες γενεές (δηλαδή όσους /ες είναι σήμερα 65-80 ετών ή 80+ ετών).

- **Δεν προέκυψε αξιοσημείωτη διαφοροποίηση του δείκτη παιδικής στέρησης μεταξύ των δύο φύλων.**

- Δε φαίνεται να υπάρχει χάσμα φύλου στο **σημείο εκκίνησης**.
- Άρα είναι μάλλον το «**μετά**» αυτό που μετρά περισσότερο.
- το σημείο, δηλαδή, που κατά κανόνα σταματούν οι **κοινές συνθήκες** και ξεκινούν οι **προσωπικές διαδρομές**).

3. Συνεχίζοντας την αποτύπωση των διαδρομών: η κοινωνική εξέλιξη

- **Κοινωνική εξέλιξη:** Εναλλακτικά, προσδιορισμός «*της κατεύθυνσης της πορείας που καλύφθηκε*».
- Ενώνοντας τα σημεία, αποτυπώνεται η διαδρομή:
 - η *σχετική* θέση ενός ατόμου, όπως προέκυψε από την εξέταση των συνθηκών διαβίωσης κατά την παιδική ηλικία,
 - η *σχετική* θέση που έχει το ίδιο άτομο σήμερα βάσει της κατανομής του προσωπικού εισοδήματος.
- **Εισάγοντας την έννοια της κοινωνικής κινητικότητας**, προσδιορίζονται οι εμπειρίες των ατόμων ως:
 - «*προς τα άνω*», «*σταθερές*» και «*προς τα κάτω*» εμπειρίες κοινωνικής και οικονομικής κινητικότητας

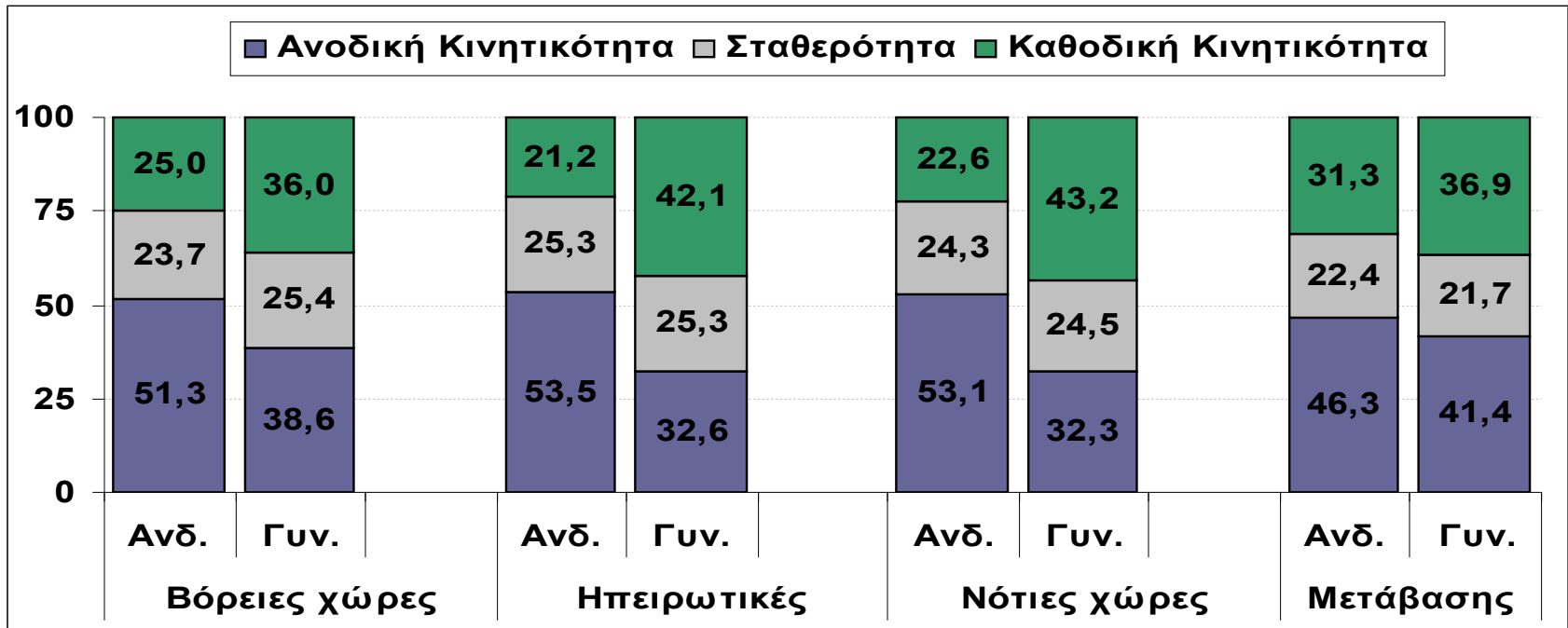
Ο προσδιορισμός των εμπειριών κινητικότητας έγινε χωρίζοντας σε πεμπτημόρια την κατανομή του δείκτη στέρσης κατά την παιδική ηλικία και την κατανομή του τρέχοντος προσωπικού εισοδήματος.

Αναλύοντας συνδυαστικά τα πεμπτημόρια των δύο παραπάνω κατανομών προκύπτει **ένας πίνακας διαστάσεων 5x5**

- **Με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορούμε να δούμε:**
 - εάν και κατά πόσον οι παραπάνω εμπειρίες κινητικότητας διαφέρουν μεταξύ των ανδρών και των γυναικών.

Ευρήματα για την κοινωνική και οικονομική κινητικότητα

- Οι εμπειρίες ανοδικής κοινωνικής κινητικότητας αφορούν **περισσότερο τους άνδρες σε σχέση με τις γυναίκες** σε όλες τις ομάδες χωρών.
 - δεδομένου ότι οι αρχικές συνθήκες δε διαφέρουν ως προς το φύλο,
 - οι διαφορές αυτές δείχνουν ότι ο πρώτος κεραυνός... από πιο μακριά ακούστηκε.
- **Όχι όμως στον ίδιο βαθμό παντού.**
 - Το χάσμα φύλου στο ποσοστό των ατόμων με καθοδική κινητικότητα εκτιμάται περίπου στις **5** ποσοστιαίες μονάδες στις χώρες της **μετάβασης**,
 - φτάνει τις **13** ποσοστιαίες μονάδες στις χώρες του **Βορρά**.
 - και ξεπερνά τις **20** ποσοστιαίες μονάδες στις **Ηπειρωτικές** χώρες και στις χώρες του **Νότου**.

4. Αναζητώντας τη σημασία της κάθε προηγούμενης εικόνας στη διαμόρφωση της σημερινής εικόνας

- Ερμηνεύοντας το σήμερα, εξετάζοντας τη σχετική σημασία των εικόνων του χθές
 - σε όλα όσα μεσολάβησαν από την παιδική ηλικία μέχρι και την (σημερινή) ηλικία των 50+
 - εκπαίδευση, εργασιακός βίος με διαλείμματα ή χωρίς, οικογένεια και συνεπακόλουθες διευθετήσεις, η κατάσταση υγείας, η συνταξιοδότηση και άλλοι παράγοντες.
- **Βήμα 1^{ov}**: Η εξέταση της επίδρασης των γεγονότων της διαδρομής της ζωής στην παρούσα εισοδηματική κατάσταση **βασίζεται μεθοδολογικά στην εκτίμηση ενός υποδείγματος OLS** με εξαρτημένη μεταβλητή τον λογάριθμο του προσωπικού εισοδήματος. Οι ερμηνευτικές μεταβλητές που χρησιμοποιούνται στην άλλη πλευρά της εξίσωσης διακρίνονται σε:

Log(Προσωπικού Εισοδήματος) = F(Φύλο, Γενεά, Αρχικές Συνθήκες, Εκπαιδευτικό Επίπεδο, Οικογενειακή Κατάσταση, Εργασιακός Βίος, Συνταξιοδότηση, Υγεία, Μεταβλητές χωρών).

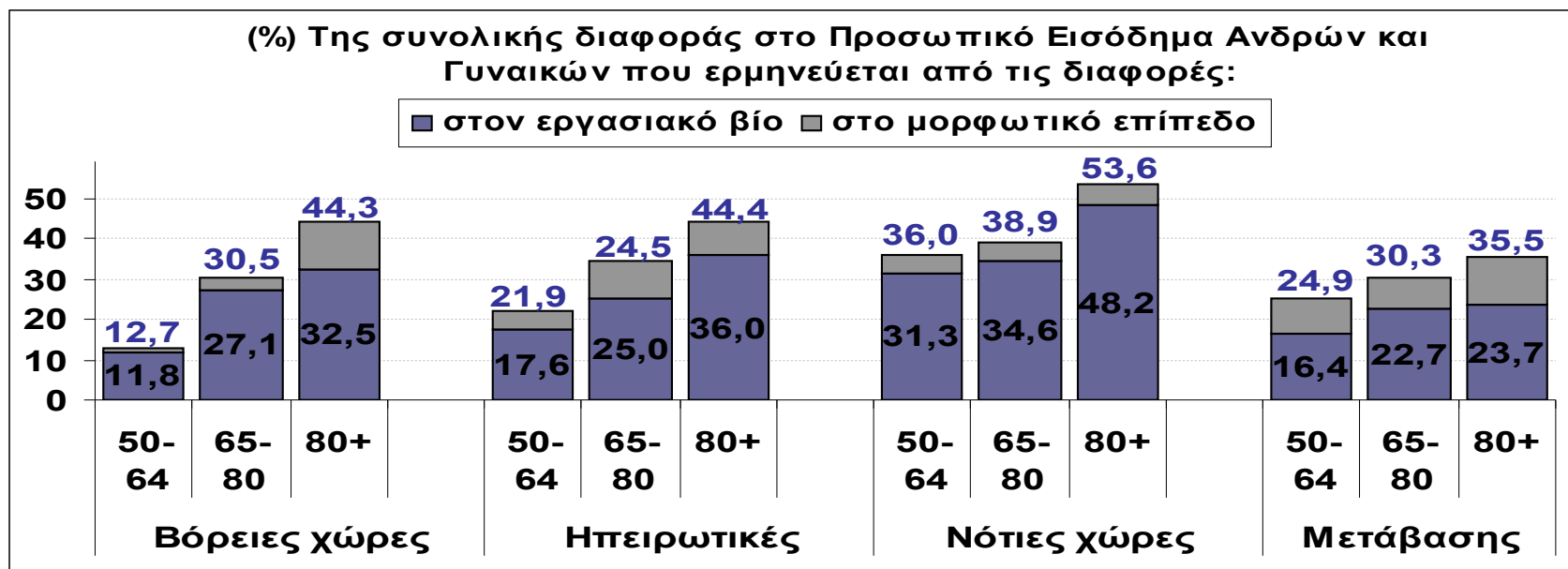
Ουσιαστικά πρόκειται για μία ανηγμένη μορφή (reduced form) υποδείγματος.

Εκτιμήσεις Υποδείγματος OLS για τους προσδιοριστικούς παράγοντες του εισοδήματος

Μεταβλητές	Συντελεστής
Ηλικία: 50-64 ετών	0,4631**
Ηλικία: 65-79 ετών	<i>f</i>
Ηλικία: 80+ ετών	0,1807**
Φύλο: Γυναίκα	-0,4049**
Δείκτης Στέρησης στην Παιδική Ηλικία: τιμές 0 έως 1	0,6276**
Έτη εκπαίδευσης	0,0432**
Εκπαίδευση: Τριτοβάθμια	0,4067**
Οικογ. Κατάσταση: Ποτέ παντρεμένος/η	0,0743
Παντρεμένος /η	<i>f</i>
Διαζευγμένος /η	0,0444
Χήρος /α	0,5488**
Αριθμός παιδιών	0,0207*
Έτη σε απασχόληση	0,0485**
Έτη σε απασχόληση (στο τετράγωνο)	-0,0005**
Κατ/ση απασχόλησης: Σε σύνταξη	1,5025**
Έτη σε σύνταξη	-0,0090**
Είχε ατύχημα που προκάλεσε αναπηρία	-0,0850*
Κατάσταση υγείας: Κακή ή Πολύ Κακή	-0,1630**
Μεταβλητές χωρών	
Βόρειες	<i>f</i>
Ηπειρωτικές	-0,0936**
Νότιες	-0,2374**
Μετάβασης	-0,1134
Log (ΑΕΠ 1970 κατά κεφαλή)	0,8777**
Σταθερός όρος	10
# παρατηρήσεων	23113

5. Η ερμηνεία εισοδηματικών διαφορών: η τεχνική Oaxaca-Blinder (Oaxaca, 1973)

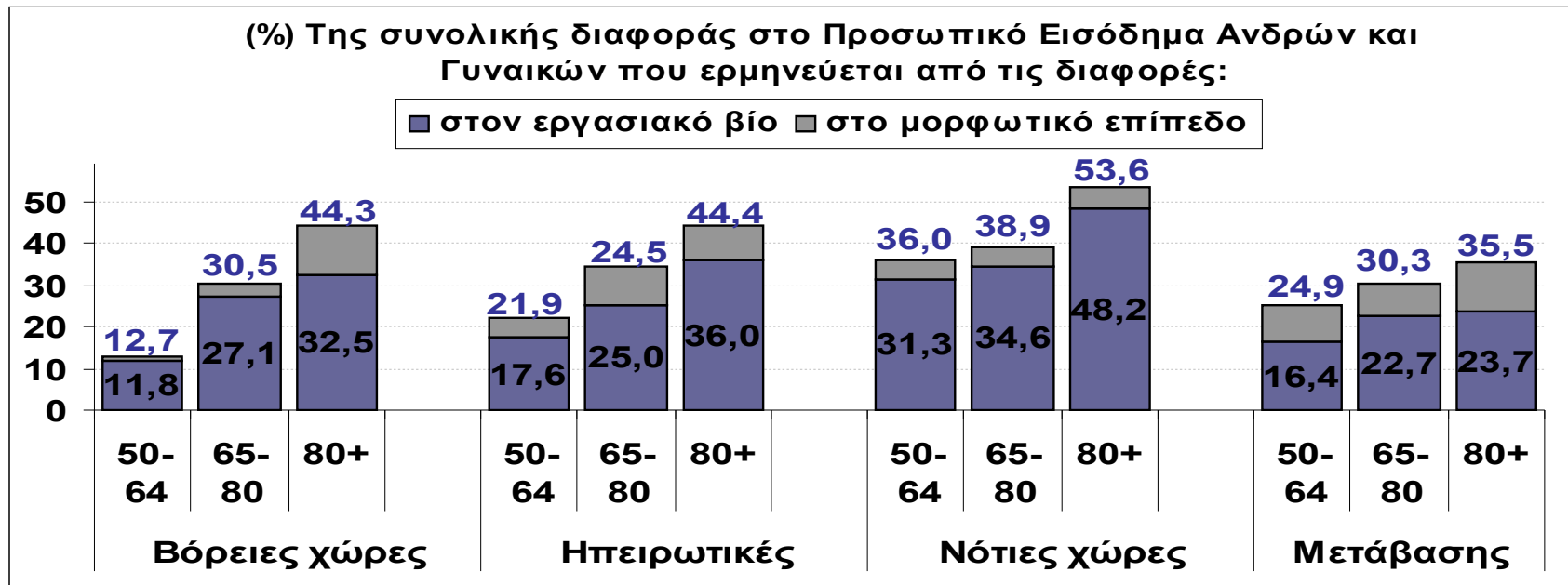
- **Βήμα 2^{ον}:** Ο προσδιορισμός των εισοδηματικών διαφορών των ανδρών και των γυναικών, χρησιμοποιώντας μια παραλλαγή της τεχνικής Oaxaca-Blinder (Oaxaca, 1973).
- **Δηλαδή,** αυτό που επιχειρείται είναι η εξέταση του κατά **πόσον οι παρατηρούμενες διαφορές** στο εισόδημα των ανδρών και των γυναικών
 - οφείλονται στις διαφορετικές διαδρομές και τα διαφορετικά χαρακτηριστικά ανδρών και γυναικών,
 - και κατά πόσον διαφορετική επίδραση των ίδιων χαρακτηριστικών ανά φύλο, δηλαδή πιθανώς διακρίσεις ως προς το φύλο.

Τα ευρήματα της τεχνικής **Oaxaca-Blinder**: Η εικόνα της αναπαραγωγής της ανισότητας των δύο φύλων στη διάρκεια της ζωής

- Τελικώς, η εικόνα του παρελθόντος που μας βοηθάει να καταλάβουμε περισσότερο την εικόνα του χάσματος φύλου στο εισόδημα σήμερα είναι εκείνη:
 - κυρίως του *εργασιακού βίου* και
 - δευτερευόντως των *ευκαιριών απόκτησης εκπαιδευτικών εφοδίων*.
- Κάτι το οποίο εμφανίζει αξιοσημείωτες διαφοροποιήσεις
 - τόσο μεταξύ των επιμέρους γενεών,
 - όσο και μεταξύ των επιμέρους ομάδων χωρών της Ευρώπης.
 - οι διαφορές στον εργασιακό βίο ερμηνεύουν σχεδόν το μισό της συνολικής διαφοράς στο εισόδημα των ανδρών και των γυναικών ηλικίας 80+ ετών στις χώρες του Νότου.

Οι διαφορές ανδρών και γυναικών στον εργασιακό βίο φαίνεται να «μετράνε» περισσότερο στον προσδιορισμό των εισοδηματικών διαφορών στις χώρες του Νότου.

Συμπεράσματα

Αναζητώντας προστιθέμενη αξία σε δύο βασικά σημεία:

- **Πρώτον**, στην ανάδειξη σημαντικών εισοδηματικών διαφορών ανάμεσα στα φύλα στη βάση του προσωπικού εισοδήματος.
 - Οι διαφορές που *υπάρχουν* στο εισόδημα ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες
 - αλλά έχουν την τάση να συσκοτίζονται λόγω των ηγεμονικών υποθέσεων εργασίας που συνήθως χρησιμοποιούνται
 - είτε αυτές αφορούν την επιλογή του ισοδύναμου εισοδήματος στην εκτίμηση του χάσματος φύλου στο εισόδημα,
 - είτε την επιλογή ανάλυσης των διαφορών των φύλων σε επίπεδο «αρχηγού νοικοκυριού».
- **Δεύτερον**, στην ανάδειξη της σημασίας των *προσωπικών* εμπειριών του παρελθόντος, όπως ο εργασιακός βίος, στον προσδιορισμό της παρούσας εισοδηματικής κατάστασης.
 - τελικά αυτά που μας κρύβει η ανάλυση των προσδιοριστικών παραγόντων του εισοδήματος σε επίπεδο «αρχηγού νοικοκυριού» είναι ίσως περισσότερα από αυτά που μας δείχνει.
- Σε τέτοιο βαθμό που επιβεβαιώνουν το βασικό συμπέρασμα της εργασίας (τουλάχιστον στην πιο αφηγημένη του εκδοχή):
 - ότι οι διαφορετικές επιλογές και οι διαφορετικές διαδρομές «βγάζουν» σε διαφορετικούς προορισμούς.